

Fordítástudomány 2015.
XVII. Fordítástudományi Konferencia
XII. Fordítástudományi PhD-Konferencia
(Budapest, 2015. április 9-10.)

Bozai Ágota és Piros Ervin

E-mail: abozai@t-online.hu, E-mail: epiros@t-email.hu

Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke, az ELTE BTK Nyelv- tudományi Doktori Iskolája, az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda és a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete idén is megrendezte hagyománnyá vált közös konferenciáját *A magyar fordítók és tolmácsok napja* rendezvénysorozat keretében. A kétnapos konferencia a pályakezdők és a pályán haladók egyik legkiválóbb szakmai fórumává és konzultációs alkalmává fejlődött az utóbbi másfél évtizedben. Az április 9-én és 10-én megtartott konferencia helyszíne ezúttal is az ELTE BTK kari tanácsterme volt, bár a közönség létszáma indokoltta tette volna, hogy a tavalyihoz hasonlóan a Gólyavár adjon helyszínt az eseménynek. A mintegy 150-200 fő számára szűkösen bizonyult a regisztrációs és kávészünettér.

1. A konferencia első napja

Az első nap első részében került sor a XII. Fordítástudományi PhD-konferenciára, amely kiváló lehetőséget ad a PhD-hallgatóknak kutatásaik 20 perces előadásokban való bemutatására, a szakma jeles képviselőivel való találkozásra, konzultációra, kötetlen beszélgetésre.

A délelőtt elnöklő Dr. Klaudy Kinga professzor asszony bevezetőjében ismertette a Fordítástudományi Doktori Program újdonságait, a házi védést, a fokozatszerzési eljárást, és kiemelte, hogy szeretné jobban bevonni az aktív és abszolvált PhD-hallgatókat a tudományos és oktatói munkába, többek között a disszertációk véleményezésébe is.

Elsőként Nagy Nóra műfordító beszélt. Előadásának címe: *Csillagok és fogyó félhold – az „Egri csillagok” német és angol fordításáról*. Érdekes volt követni, ahogy ekvivalenciamodellek alapján vetette össze a regény első részének fordításait, elemezte a fordítói döntéseket, külön kitérve a földrajzi- és egyéb reáliák fordítására. Az aszúbor és a megszólítások tárgykörében több kérdés és vélemény is elhangzott a hallgatóság részéről, különösen a „Mr. Turk” stílusértékét tekintve.

Másodikként Bozsik Gyöngyvér tartott érdekes előadást *A nyolcadik ajtó titka – avagy bepillantás „A kékszakállú herceg vára” fordítási nehézségeibe* címmel, kiemelve, hogy a darab kétféle értelmezése (Kékszakállú mint negatív, il-

letve pozitív szereplő) milyen fordítói adaptációkat kíván, illetve a viszonylag ritka, magyarról angolra való operaszöveg-fordítás elméleti és gyakorlati nehézségeiről hallhattunk. Arra is kitért, hogy a szerzői jogok tulajdonosa milyen alappossággal járt el az angol szöveg harmadik, 1989-es fordítása során.

Harmadikként Balogh Dorka *Kapcsolódási pontok a jogi szaknyelv oktatása és a jogi szakfordítóképzés között* című előadása hangzott el. Áttekintést kaphattunk a jogi szakfordítás önálló stúdiummá válásának folyamatáról, különös hangsúlyt fektetve a szakirodalom fejlődésére, a terminológiai adatbázisok használatára, a készségfejlesztő feladatok alkalmazásának módszertanára.

A délelőtti előadások első részének záró előadását Robin Edina tartotta *Felismerhetők-e a fordítások?* címmel a fordítási normákról és elvárásokról, saját kutatás alapján. A válaszadóknak angol eredetiből fordított és magyarul írt szórakoztató irodalmi szövegekről kellett megmondaniuk, hogy eredeti szövegnek vagy fordításnak gondolják. Az eredmények azt mutatták, hogy a legkevesebbet olvasók érték el a legpontosabb találatokat. Ez a meglepő adatsor számos kérdést vetett fel, többek között a reprezentativitás és a korpusz relevanciája vonatkozásában. A közönség főként módszertani megjegyzéseket tett; egy hozzászóló kiemelte, hogy a magyar szerző esetleg az angol szöveg fordítási normájához alakította szövegét, ez befolyásolhatta az eredményt.

A kellemes kávészünetben hallott beszélgetésfoszlányokból ítélve a közönség az elhangzott előadásokat taglalta és egyéb szakmai kérdésekről diskurált.

A hallgatói előadások második részében dr. Károly Krisztina egyetemi docens, témavezető elnökölt. A kiadott programtól eltérően – elsőként Dr. Horváth Péter Iván a *Mire jó a szó szerinti fordítás?* előadását hallhattuk. A címnek megfelelően szó szerinti fordításokat elemzését követhettük, különös tekintettel arra, hogy ezek a tévedésen kívül minek tulajdoníthatók. Általában kárhozzátjuk a szó szerinti fordítást, hibának tartjuk, hibapontokkal „jutalmazzuk”, ám vannak esetek, amikor ez kifejezetten nem hiba, hanem jelenség, amit az előadó érdemesnek tart nyelvtudományi-nyelvfilozófiai szintre emelni.

Majd Tóth Zsuzsanna *A fordítói napló használata a fordítástechnikai ismeretek oktatásában* című előadásában bemutatta, hogy az ELTE BTK FTT fordítói mesterképzésen oktatóként hogyan alkalmazta a fordítói naplóírási módszert a fordítási folyamat tudatosítására, a kognitív folyamat vizsgálatára. A diákok kommentjeinek statisztikai (kvantitatív és kvalitatív) elemzése, a fordítói naplóból kiemelt példák tették igen érdekessé az előadást. A hallgatói megjegyzések a reprezentativitást érintették, kiemelve, hogy a bemutatott kutatás, bár az elemzett minta kicsi, mégis reprezentatívnak tekinthető.

Sereg Judit *Az audiovizuális fordítás oktatásának lehetőségei a fordítóképzésben* című előadásában szintén az ELTE BTK FTT fordítói mesterképzésén szerzett három féléves oktatói gyakorlatát mutatta be. Feliratozó- és szájszinkron készítési módszerekről, hallhattunk, és hallgatói munkák példáit láthattuk. Külön kiemelte, milyen rész képességeket milyen sorrendben fejlesztenek, hogyan lehet eljutni a szigorúan kötött terjedelmű filmfelirat-készítéstől a még nagyobb pontosságot igénylő szájszinkronig. A hallgatók által szinkronizált lejátszott filmrészlet alapján a feladat megoldása nyelvi szinten sikerült, bár a gyakorlatlan intonáció némi derűtséget eredményezett.

Götz Andrea *Whether-e a vajon* című előadásában a *vajont* mint diskurzusjelölőt és annak fordítási megfelelőit jelentését vizsgálta európai parlamenti szövegkorpuszon. A korpusz adatai alapján a *whethert* inkább az *-e* kérdőpartikulához lehet kötni, mintsem a szótár szerinti megfelelőjéhez, a *vajon*hoz. A vizsgált elemek azonban, a relevanciaelmélet keretében értelmezve, hasonló szerepet töltenek be, ez indokolhatja, hogy gyakran szerepelnek párhuzamos szöveggörnyezetben. Az előadás a diskurzusjelölőkről szóló kutatás részeredménye.

A konferencia első napjának délutáni szakaszán, a XVII. Fordítástudományi Konferencián dr. Horváth Ildikó, az ELTE BTK FTT tanszékvezetője elnökölt. A megnyitót dr. Horváth Krisztina, az ELTE BTK tanulmányi és oktatási ügyek dékánhelyettese tartotta.

Dr. Horváth Krisztina a nyelvi közvetítés jelentőségéről szólva, Umberto Eco-t parafrázálva kiemelte: „Európa nyelve a fordítás”. Bevezetőjében kitért arra a kérdésre, hogy vajon van-e a műfordításnak pszichéje, hogyan lehet meghatározni, leírni a fordító egyéni hangját. Ezt követően a fordítói szakma előtt álló, főként technológiai eredetű kihívásokat említette.

Majd Mátyássy Miklós, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóság Magyar Nyelvi Osztályának vezetője mondott köszöntőt. Beszédében többek között kiemelte, hogy az igazgatóság hamarosan ismét versenyvizsgát szervez, tehát be lehet kerülni az EU fordítócsapatába. Ezt a bejelentést a közönség elismerően nyugtázta. Áttekintést kaphattunk a hivatásos fordítás kezdeti időszakáról, amikor a fordító diktálta a célnyelvi szöveget, a gépi pedig leírta. Ehhez a módszerhez térhet vissza az Igazgatóság azzal, hogy bevezetik a magyar beszédfelismerő rendszert alkalmazását, amely diktáló programként kiegészítheti a fordítói munkát. Ezt elsősorban azok a fordítók használják, akik egészségügyi okból nem tudnak gépelni (szakmai betegség az inhuvelygyulladás), vagy más okból inkább hangban szeretnék megoldani a fordítási feladatot. Kíváncsian várjuk a magyar beszédfelismerő tesztüzemmódjának eredményeit. A szünetben az előadótól többen érdeklődtek kipróbálási lehetőségek iránt.

Daniel Kluvanec, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságának tanácsadója videón keresztül angol nyelvű előadásban beszélt a résztvevőknek a biztonságos gépi fordítás EU közigazgatási felhasználásáról. Előadásának címe: *MT@EC project: Secure Machine Translation for Public Administrations in EU*. Suttogó tolmácsolást senki nem kért – e bejelentésre a közönség derűsen felmorajlott. Kluvanec úr elmondta, hogy gépi fordítást szűrő jelleggel használnak, ezzel a módszerrel vizsgálják, hogy egy adott beadványt kiadjanak-e humán fordításra, vagy elég a gép által fordított „kvázi pontos” szöveg. Felméréseik szerint a gépi fordítással jelenleg körülbelül 50%-os az elégedettség. Nagy szükség van rá, hiszen az EU 24 hivatalos nyelve 552 nyelvpárt jelent. A joganyagokat, döntéseket természetesen továbbra is fordító kollégák fordítják. Az előadás diáinak magyar nyelvű fordítását – nagyon EU-konform módon – a konferenciadossziében megkapta a hallgatóság.

Nagy érdeklődéssel várta a közönség Prószéky Gábor előadását, aki szintén erről a témáról szolt *Gondolatok a gépi fordítás helyzetéről – közel 50 évvel a kritikus ALPAC-jelentés után* című, rendkívül nagy figyelemmel kísért előadásában. A szellemes és szemléletes példákkal tűzdelt lendületes előadásban a gépi for-

dítás történetét, elméleti problémáit mutatta be, a szabályalapú, a példaalapú, a statisztikai alapú gépi fordítás alkalmazását, előnyeiket, hátrányaikat. Sokaknak újdonság volt és nagy derűtséget eredményezett az „All flesh OK, spirits are high” klasszikus orosz fordítása. Az előadás diái közkívánatra közkinccsé fognak tétetni. (Gépies fordítás.)

Kávészünet után Vékony Attila, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóság Magyar Nyelvi Osztályának szakfordítója *Az uniós csatlakozás farvizén. A magyar nyelvű tengerügyi és halászati terminológia kialakulása* címmel beszélt a Magyarországot nem érintő tengeri jogszabályok lefordításának szükségességéről és a tengeri halak és halászati eszközök elnevezésének terminológiájáról, illetve a terminológiai adatbázis létrehozásának módszereiről. Az előadás fordító-fejlődéstörténeti esetleírásnak is tekinthető volt amennyiben megtudhattuk, hogyan lesz igazságügyi minisztériumi szakfordítóból a halak, a halászat és a tengeri jog szakértője, hogyan kutatja fel a jó fordító a forrásokat, hogyan hoz létre a halak latin nevének visszakeresésével magyar terminológiai adatbázist, hogyan kutatja fel a szakembereket és miként dolgoznak együtt a szaknyelv fejlesztésén.

A konferencianapot Guessoum Krisztina és Ungár Nóra zárta. A Jelnyelvi Tolmácsok Országos Szövetségének Tagjai *Ki tolmácsolhat?, avagy hogyan lett szakma a jelnyelvi tolmácsolás* című előadásukban mutatták be jeltolmácsképzést.

A kérdések és válaszok után, a Proford Tombola következett. A szerencsések könyvutalványokat, fordítómémória-licencet, Proford konferencia belépőt nyerhettek. A konferencia első napja jó hangulatú állófogadással, kitűnő ételek mellett ért véget.

2. A konferencia második napja

A jogi szakfordítás és tolmácsolás műhelytitkaiba nyerhettünk bepillantást az OFFI Zrt. által rendezett második konferencianapon, melyen dr. Horváth Ildikó elnökölt, és amelynek címe: *Terminológia – fejlesztés – fordítás* volt. Dr. Rusznák Tamás (az OFFI Zrt. vezérigazgatója) köszöntőjében három témát járt körül. (1) A fordító mint ember, aki a nyelveket hídként használja, minőségi munkát végez, folyamatosan tanul és törekszik a pontosságra. (2) Milyen háttér szükséges ehhez – technikai, szakmai, például fordítástámogató szoftverek, megfelelően karbantartott adatbázisok, a terminológusok munkája. (3) Mindezek működtetéséhez hogyan járul hozzá az OFFI? Érdeklődést keltett egy ambiciózus cél: közkinccsé tenni az elmúlt 100 év alatt felgyűlt OFFI-s fordításokat. Az előremutató elképzelés szerint az OFFI belső munkatársai az interneten férhetnének hozzá a fordításkincstárhoz, melynek lennének publikus, interneten elérhető részei is. Kíváncsian várjuk ennek megvalósulását.

Megnyitó beszédében dr. Németh Gabriella (Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárság Igazságügyi Felügyeleti Főosztály, főosztályvezető), méltatta az OFFI fordítás- és kultúrtörténeti jelentőségét, a jogszabályok fordításában betöltött szerepét. Megszívlelendő gondola-

tai után (ne pusztán nyelvi közvetítőként, hanem alkotóként fordítsunk; a jog és a józan ész 95%-ban együtt jár; stb.) átadta a szót az első előadónak.

A *Terminológiai nehézségek az uniós joganyag fordítása során* című előadást a szakterület jeles képviselőjétől, a jogász végzettségű dr. Villányi Józseftől hallhattuk. Három éve vezeti az Európai Parlamentben a Magyar Fordítói Osztályt, mely 30 fordítót és 12 asszisztentst foglalkoztat. Az uniós jog jellemzően önálló, nemzetek feletti, regionális jog, mely szoros kölcsönhatásban van a nemzeti jogrendszerekkel. A terminológiai nehézségek gyökere, hogy az uniós joganyag nem szerves fejlődés eredménye, azaz nem évszázadok alatt csiszolódott, bővült, formálódott fokozatosan, mint az egyes nemzetek jogi nyelve, hanem a magyar esetében néhány év alatt, rohamtempóban történt mindez. Kezdetben a francia jogi nyelv hatott az uniós jogra. Mára az angol dominál, ezt tükrözik a fordítások arányai (75% angol, 10–12% francia, utána a német, majd a többi nyelvek következnek). Az uniós jogalkotás is eltér a nemzeti jogalkotástól annyiban, hogy bonyolult kompromisszumok, hosszú és sokszereplős egyeztetések eredménye („Ha feldobunk Luxemburgban egy követ, az biztosan egy lobbistát talál el...”). A kodifikáció sajátossága, hogy mindegyik nyelvi változat egyként hiteles, mindegyik eredeti. Azokban a jelentésnek és a joghatásnak azonosnak kell lennie. Jogos kíváncságot, hogy a magyar fordítás hasson úgy, mintha eredeti lenne, még a legkritikusabb közönség, a magyar jogászok számára is. Ha angol a forrásnyelv, az valójában az angol egy kisajátított változata (*lingua franca*). Olykor ez is okozhat megértési, értelmezési nehézséget.

A példákkal gazdagon fűszerezett előadásból megtudhattuk, milyen akadályokba ütközhet a jogi szakfordító, illetve milyen megoldásokkal élhet új szak kifejezések megalkotásakor. Ezekből egy kis ízelítő: a magyarban korábban ismeretlen fogalmak (*kabotázs*) bevezetése, koncepcióváltást igénylő megfogalmazások. Ez utóbbit illusztrálja a *szülői felügyelet* és a *szülői felelősség*. Az előbbi a magyar jogi nyelvben használatos, a szülők hatalmát hangsúlyozza, az utóbbiban, az uniós jogi terminusban pedig a szülők kötelezettségére tolódik át a hangsúly, és inkább a gyermek nézőpontja kerül előtérbe. Az angol *act* kifejezés fordításakor a cél egy új – uniós – jogi kifejezés bevezetése volt, mely világosan elkülönül a magyar ekvivalensektől (*jogi norma, jogszabály*). A latin eredetű szót magyar fonetikus átírásban a magyar nyelvközösség már használja, nem jogi kontextusban. Az illőség elvével összhangban egy magyarázó jelzővel egészült ki a magyar terminus (*jogi aktus*). Az *as the crow flies* képi gazdagságát a kulturális szűrő (szokásszűrő?) szegényíti a fordításban, a magyar megfelelő egyszerűen: *légvonalban*. Nehézség, ha egy jogi kifejezést köznapi értelemben használnak, ha nincs meghatározva egy fogalom, illetve ha a jogalkotó joginak tűnő fogalmat használ, mely mögött nincsen jogi tartalom (*nem szándékos adóelkerülés/adókikerülés*), hanem sokkal inkább politikai fogalom. A korábban bevett jogi terminus *illegális bevándorló* pedig azért lett *rendezetlen jogi helyzetű bevándorló*, hogy megfeleljen a politikai korrektség normájának, mindazonáltal célszerűnek tűnt elrugaszkodni az angol kifejezéstől (*irregular migrant*). Különös gond jár el, és számtalan szempontot mérlegel az a fordító, aki új szakkifejezéseket indít útjára. A befejező gondolatok – autonóm jogi terminológiára lenne szükség, erre megoldást a többnyelvű jogi szakszótárak jelentenék – összecsengtek

a „hétköznapi” fordítók vágyával. Igen, szívesen birtokba vennénk a felgyült európai uniós jogi szakszókincset, elkerülve az egy-egy szó miatti időigényes utánajárást, kutatást.

A következő előadásban (*Alapkötetét – Íme az IUSTerm*) dr. Tamás Dóra (OFFI Zrt., ELTE BTK FTT) egy elméleti megalapozottságú és gyakorlati felhasználásra szánt komplex fordítástámogató, terminológiai információs rendszer indításáról számolt be. Megtudhattuk, hogy az IUSTerm jogi és közigazgatási terminusokat tartalmaz, felépítése követi az ISO-szabványt, alapjai pedig már létező adatbázisokon nyugszanak. A rendszer követi a fogalom-központúság elvét, jellemzője a terminusautonómia, a hierarchikus, háromszintű szócikkszerkezet, az elementaritás, granularitás (az adatok kidolgozottsága).

Az IUSTerm bevezetésének első fázisában angol és német terminusok magyar megfelelője kereshető. Ebben a rövid fázisban folyik a szakértői hálózat kiépítése, a szerzői jogi kérdések tisztázása, a terminológiai útmutató kidolgozása. A második fázisban új nyelvekkel bővül a rendszer, és vállalati felhasználásra is alkalmassá válik belső és külső munkatársak számára. A harmadik fázisban terminológiai központ kiépítését tervezik, mely terminológiai tréningekkel, tanácsadással, gyorssegéllyel szolgál. Végül megtudhattuk, hogy az így felépülő központi adatbázis vitathatatlan előnye lesz, hogy lehetővé teszi az országos szintű, egységes terminológiahasználatot, többletinformációkat tartalmaz (szövegminták is helyet kapnak a tudásbázisban), és alkalmas az igények és reklamációk rögzítésére is.

Petz András, az Anglofon Studio vezetője *A jogi angol terminológia oktatása az eltérő jogrendszerek tükrében* című előadásában bemutatta, milyen körülményes módon lehetséges az átjárás az eltérő jogrendszerek között (*kontinentális jog versus esetjog*). A *kötér* példáján láthattuk, hogy a jogi fogalmak szorosan be vannak ágyazva a nyelvi környezetbe és az adott ország szokásai által teremtett kontextusba, emiatt nehéz onnan kiragadni azokat félreértések vagy éppen (jog)következmények nélkül. A megoldást a megfelelő források kínálják: a Draft Common Frame of Reference (DCFR), a jogi szakszótárak, az angol nyelvű polgári törvénykönyvek (pl. Civil Code of Québec), valamint az Anglofon Studio képzései, könyve (*Terminology of Civil Law*), illetve elektronikus eszközei (e-book-sorozat, mobilalkalmazás, terminológiai adatbázis). Mindezek felbecsülhetetlen gyakorlati segítséget nyújtanak a jogi szakfordítók számára.

A kerekasztal-beszélgetés (*Bírósági és hatósági tolmácsképzés*) dr. Tamás Dóra, Csörgő Zoltán (az ELTE BTK FTT megbízott külsős oktatója), Benkőházi Szilvia (OFFI Zrt.), Szabó Orsolya (OFFI Zrt.) és Müller Ákos (jogász, fordító) részvételével zajlott. A moderátor, dr. Horváth Ildikó bevezetőjében kiemelte, hogy a 2010/64/EU irányelv (a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról) mérföldkő szakmatörténeti szempontból. Az irányelv különös hangsúlyt fektet a minőségre, a képesítés meglétére, és arra, hogy a tagállamok hozzanak létre egy nyilvántartást a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítókról és tolmácsokról. A *Bírósági és hatósági tolmács* szakirányú képzés hozzájárul az irányelvben megfogalmazott célok eléréséhez, továbbá gyakorlati lehetőséget nyújt a hallgatónak.

Ezután a kerekasztal-beszélgetés moderálását Csörgő Zoltán vette át. A beszélgetés azzal a kérdéssel indult, hogy ki a bírósági tolmács. Az, aki odamegy, vagy az, aki rendszeresen ellátja ezt a feladatot? Válaszként többek között elhangzott a Szomráky Bélától származó szállóige („a tolmács mindenhol tolmács”), és emellett igaz az is, hogy a kitartó munka hozza meg a gyümölcsét. A bírósági tolmács megismeri a terminológiát, a törvényeket, eljárási cselekményeket, kioktatási formulákat, perrendtartási szabályokat, az egyes országok jogrendszereit és a pertárgy szókincsét (a *bodzapréstől* a *Bugatti-alkatrészekig*). Mindez időigényes. Elhangzott továbbá, hogy a bírósági- és hatóságitolmácsképzéssel akár 5 évet spórolhat meg a hallgató. Hogyan érhető ez el? Az elméleti bevezetés mellett tolmácsolástechnika (blattolás, chuchotage stb.) tanításával, szemináriumokkal, műhelymunkával, szójegyzékek készítésével, hallgatói prezentációkkal és – végére került a lényeg – a bírósági tárgyalás lehetőségekhöz képest legjobb szimulálásával (meghívott bíró jelenlétében). Elhangzottak javaslatok arra vonatkozóan, hogy a jövőben mi emelhetné még inkább a képzés színvonalát: több rendszerező feladat, szorosabb együttműködés a tolmács-technika-oktatással, valamint egy egyetemi jegyzet. Az OFFI is értékeli, hogy „nagy nyelveken” elérhető ez a szakképzés. „Kis nyelveken” is indulna képzés, ha lenne elég jelentkező. A hozzászólásokból kiderült, szenzitív területre érkezünk. Mindannyian tudjuk, esetenként még a 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet betartása is lehetetlen, még az állami szervek részéről is. Felmerült tehát bennem a kérdés, mi lenne, ha az OFFI nem eltekintene a kis nyelvek esetén a szakirányú képzettség meglététől, hanem ésszerű keretek között támogatná, ösztönözné annak megszerzését. Illetve, ha van érdeklődés a tolmácsképzés megszerzésére (akár leszűkítve a bírósági tolmács képzésre), és adott is lehetőség, akkor ezek miért nem találkoznak? Hol a kiút ebből a visszás helyzetből? Hol a definitív megoldás?

A konferencia zárónapján emlékezetes kóstolót kaphattunk a jogi szaknyelvet érintő témákból. Az elhangzottak feldolgozása – kötetlen beszélgetések keretében – megindult az elmaradhatatlan OFFI-fogadás alatt. Várjuk a folytatást. Köszönjük a konferencia szervezőinek és előadóinak fáradozásukat, a nívós előadásokat!